

MONTORNÉS

Butlletí de l'Associació Cultural La Balaguera



2017
LA POBLA TORNESA
24

Edita:

Associació Cultural «LA BALAGUERA»

Dipòsit Legal:

CS 481-84

Redacció:

E. Tomás Trilles
A. Bellés i Roig
J. Antonio de Rojas Mulet
I. Gil Mascarell
S. Castellet Casanova
X. Allepuz Marzá

Maquetació i impressió:

LLARdigital
www.llardigital.com
Castelló de la Plana

LA COVA DEL BUSTAL

Josep Lluís Viciano Agramunt

ESPELO CLUB CASTELLÓ

*En record dels amics Everilda Pitarch Moliner i
Fidel Pons, del mas de Penyacalba*

En l'escola de la postguerra a un company i amic algú li va regalar un bolígraf, el primer que vam veure, dien si dut de l'estranger. Allò de poder escriure seguit, sense tenir que mullar la ploma, va fer que escriviera i escriviera, una marca que encara segueix ara, per sort.

Pel temps, escolaritzats tot en castellà, ho feia també així, en el que aleshores s'anomenava "la lengua del imperio", però també "del hospicio", segons d'on bufava el vent. Passats els anys feia temporades de col·laboracions en el periòdic local, sempre en la llengua de la postguerra. Però un dia, tocat potser per la terra, la seua col·laboració ix en la llengua del poble, la qual cosa alegra molt la gent que solem emprar-la per a tot. I ara ve el contrasentit: un bon coneixedor d'ella, en compte de prendre-ho pel costat positiu, va traure la seua part de corrector i li donà un bon repàs per totes bandes. De memòria recorde que una de les coses que li va retreure fou que utilitzava paraules que no hi havia al diccionari. I l'amic va tallar i retornà a la seua rutina del castellà, que sols usa per a les col·laboracions escrites.

És clar que el diccionari és un recull de les paraules d'una llengua, però l'experiència diu que en ell no les trobem totes i n'hi ha moltes que no hi figuren. En les excursions, en converses amb gent camperola, sovint ens hem topat amb paraules ben valencianes però no incorporades al diccionari. I per això no es poden negligir.

Una paraula que el diccionari poc t'aclarirà o gens és *bustal*, que trobem sovint en la documentació ramadera dels temps forals, però també fossilitzada com a topònim. Per això en zones on n'hi ha algun d'aquests cal preguntar als pobladors per si poden aclarir quelcom. Això vam fer en una visita al mas de Penyacalba de Culla i vam tenir sort, ja que els seus habitants tenien clar el seu significat: són els terrenys del mas per a ús comú dels veïns, on es fan les eres, les pallisses, les palleres, etc i on es solten els animals per que pasturen, si és prat. És de tots els veïns o hereus i no es pot partir.

En el mateix mas *bustal* convivia amb el seu sinònim *esgambi*, que significa el mateix, és clar.

Açò fou per l'any 1975. Llavors el mas de Penyacalba era un cas raríssim, potser únic per a les nostres comarques, ja que conservava un conjunt important de documentació, on es podia seguir la vida d'aquest i les seues gents des de molts anys abans. Un arxiu que vam inventariar parcialment amb unes notes preses mentre buscàvem toponímia espeleològica en ell (VICIANO, CERVERA, 1994). Un dels documents, el núm. 69 del llistat, datat a 6 de gener de 1876, era la partició d'una herència i en ell eixia el mateix mas: "... cunto a la fuente de dicha Masia Notado al nº 77 comprensivo de dos cuadros poco mas o menos lindes poniente y Norte Gregorio Belles Mediodia con el Bustal de la Masia ...". I açò confirmava documentalment el que ens havia dit l'amic Fidel.

Estava clar que era això per a la gent del mas i així, com una accepció del mot, ho vam publicar (CERVERA, VICIANO, 1990). Per a completar les notes en vam buscar de velles, de recorreguts per terres de l'Alcalatén, on els terrenys comunals del mas es coneixien per *el pati*. Que també era això la font de la Cova, apartada dels masos i on tenien dret d'ús tots els veïns.

En treballs posteriors a l'article s'ha parlat dels "terrenys d'ús comunal", moltes vegades sense dir d'on eixia la informació. En un es parla d'una hipòtesi (PERAIRE, 1992), quan és el resultat d'un treball de camp, encara que modest. Després no es té sort en els treballs de camp i es diu allò de "cap dels informadors amb qui hem parlat -alguns d'edat avançada-, no coneixen el significat del nom" (BARREDA, PERAIRE, 1999). Hi ha algun cas que ho veu aprofitable (ROYO, 2010). Coromines diu que a terres valencianes és com una mena de devesa (COROMINES, 1995). Finalment en treballs de recollida de topònims a terme de la Serra d'en Galceran (RIBÉS, 2011) es troben informadors que coneixen, més o menys, el significat del mot, i que completen la primera definició, com també fer femers, casetes per als porcs o solls, etc, però també apunten al bustal més apartat del mas, on es fa llenya. I açò darrer pot tenir alguna relació amb el dels pastors, quan mallades i sesters buscaven l'ombra de l'arbreda quan calia.

El Bustal és una partida a cavall de la ratlla de Borriol i la Pobla Tornesa, i en la vessant que domina la vorera dreta del barranc de la Paredà s'obre la cavitat que porta el nom d'ella, molt amagada en la vegetació. Això i la seua boca poc alta la fan un bon amagatall. Encara que per l'altura de sostre i orientació no és massa habitable, té a favor que pel seu alçat ascendent és el que es coneix per "cavitat calenta", que manté el calor en dies de fred, una temperatura constant pels volts dels 14°; una gràfica del seu comportament climàtic donaria un perfil pla en temps de fred i dents de serra en els de calor, ben típiques, quan les temperatures exteriors influeixen en la interior.

Pel que fa al topònim cova del Bustal el replega un company que repassa les cavitats del barranc de la Paredà, però pareix que la cavitat és més coneguda des de la guerra per cova de Cento l'Obrer, per l'ús que es va fer d'ella aleshores.

Una cavitat així, amb unes característiques d'amagatall bones relativament, acollí gents en la guerra de 1936/39. Una primera informació, replegada un poc de passada, parla del pas d'amagats de la propera cova de la Paredà, massa visible, a la del Bustal, poc espaiosa però més amagada. Una informació posterior, molt més precisa, parla de dos amagats des dels principis de la guerra, que fugien del Comité, dels milicians. Dels amagats l'informador dóna noms i tot, Vicent Roig Casanova i Jaume Casanova Bernal, aquest conegut també per "Sinagua". Diuen que amb l'arribada dels franquistes un fou alcalde, mentre l'altre era "Jefe local de Falange" (VICIANO, 2007). Llavors tenien, en 1938, l'un 40 anys i 47 l'altre. En els Censos electorals, de 1916 a 1956, el primer ix com a "albañil" o "labrador", mentre el segon diu que és "fabricante", "comerciante", "labrador" o "propietario".

Hi hagué un altre amagament de dos o tres dies, mentre es corria el front. Era d'una família, parents del primer dels amagats.

BIBLIOGRAFIA

- BARREDA, P.E. / PERAIRE, J. (1999). *Toponímia de Benassal*, Coop. Agríc. Benasalense 50 aniversari 1949-1999 (II).
- CERVERA SOS, A. / VICIANO AGRAMUNT, J.L. (1990). *El Bustal*, butlletí Associació Arqueològica de Castelló, núm. 8.
- COROMINES, J. (1995). *Onomasticon Cataloniae*, III, Bl-C.
- PERAIRE, J. (1992). *Aproximació a la toponímia històrica de la Tinença de Culla (segles XVI-XVIII)*, butlletí interior de la Societat d'Onomàstica, núm. XLVIII.
- RIBÉS PALLARÉS, J.M. (2011). *La toponímia del Bosc i la Devesa de la Serra d'en Galceran*, Actes de la IV Jornada d'Onomàstica, Vila-real 2010.
- ROYO PÉREZ, V. (2010). *Un paisatge agrari de muntanya en el segle XV. Horts, terres i masos a Culla en 1431*, Territori i Societat. La caracterització del paisatge històric.
- VICIANO AGRAMUNT, J.L. (2007). *Amagaments en cavitats a la guerra de 1936/39*, BERIG, núm. 8.
- VICIANO AGRAMUNT, J.L. / CERVERA SOS, A. (1994). *El Mas de Penyacalba (terme de Culla) i el seu arxiu particular*, Imatge de Culla. Estudis recollits en el 750 aniversari de la carta de població (1244-1994), II .